

LAURBERG & GAD FOT.

FOTOTYPI PACTH & CRONES EFTF.

Froels - Feind

MINDEORD

over afdødt Medlem.

(Taler i Videnskabernes Selskabs Møde, den 4. Marts 1921).

T. F. TROELS-LUND.

(5. September 1840—12. Februar 1921).

I.

Af Kr. Erslev.

Troels-Lund blev valgt til Medlem af Videnskabernes Selskab i 1901. Han var den Gang fyldt 60 Aar, og Forslaget om hans Optagelse stilledes kun af to af Selskabets fire Historikere. Man kan heraf udlæse, at det varede meget længe, før Troels-Lund blev godkendt som historisk Videnskabsmand af sine Fagfæller, og at Anerkendelsen endnu var omstridt paa den Tid som forøvrigt den Dag i Dag. Dette Forhold vil nødvendigvis præge mine Udtalelser om ham og for en Del give dem en anden Karakter end de Mindeord, vi ellers plejer at høre.

I Aaret 1870 opnaede den den Gang trediveaarige cand. theol. Troels Lund en lille Ansættelse i Geheimearkivet og kom derved for første Gang i Forbindelse med de haandskrevne Kilder til dansk Historie. Han blev en af Arkivets to Stipendiater; det var i Wegeners Tid, og ligesom alle de andre Tjenestemænd blev han sat til at registrere Dokumenter paa Sedler; hvert Brev skulde have sin Seddel, indeholdende et fyldigt Udtog af det. Den hele Fremgangsmaade var arkivalisk set en stor Misforstaaelse, og at lade

den unge begavede Mand sidde alle de fem Aar, han blev i Arkivet, med en og samme Samling, en Række Procesakter fra d. 17. Aarhundrede, var frygteligt. Men man gav sig god Tid, fordybede sig i hvert enkelt Stykke, og hurtigt har Lund følt, at der bagved de gulnede Papirer var levende Mennesker, og fornemmet Glæden ved at søge at udfinde, hvorledes disse Mennesker har handlet og følt. Han benyttede sig da af den Fordel, Stipendiaterne havde, deres fri Adgang til Geheimearkivets lille Læsestue — Arkivhvelvingerne selv var lukkede for disse underordnede Væsener — og begyndte Studier paa egen Haand.

Allerede i 1873 fik han i Historisk Tidsskrift optaget sit første historiske Arbejde, en lille kritisk Studie angaaende den bekendte Scene mellem Kristoffer Rosenkrans og Kristian IV, som overbeviste den højbyrdige Herre om Falskneri ved at pege paa, at Vandmærket paa et Dokument, der skulde være udfærdiget 1603, godtgjorde, at det stammede fra en Papirmølle, som først kom i Stand nogle Aar efter. Lund viste nu, at det kongelige Bevis slet ikke nævnes i selve Procesakterne, der hørte til dem, han registrerede, og ikke ret vel lader sig indpasse i hele Processens Gang. Fortællingen stammer fra Slange, der levede 100 Aar efter, og takket være en Henviisning fra en anden fremdrog Lund, at Otto Sperling fortæller noget lignende om Kristian IV.s Optræden under en Strid mellem to Købmænd fra Kristianshavn. Med god Grund sluttede han da, at Fortællingen med Urette var overført til den mere bekendte Adelsmand, og Aaret efter kunde han oplyse, at han nu havde fundet Vandmærket i Dokumenter ældre end 1603; dermed var jo Sagnets Urigtighed godtgjort. Samtidig fremkom hans anden Afhandling, ogsaa af kritisk Natur, »Jakob Ulfelds Færd ved Frederik II.s Begravelse«.

hvori han paaviste, at den skarpe Klage, Ulfeld rejste mod den afdøde Konge, netop ikke fremførtes ved Kongens Ligfærd, men først nogle Maaneder senere.

Det var dog ikke som kritisk Historieforsker, Lund skulde fortsætte; hvor han vilde søge sit Felt, bebudes derimod i en lille Samling »Historiske Skitser efter utrykte Kilder«, som udkom 1876, især i de malende Skildringer af Kristian IV.s Fødsel og Daab og af det Besøg, som han, 15 Aar gammel, aflagde hos Tyge Brahe paa Hveen. Ved den første havde Forf. et godt Grundlag i en samtidig Humanists vidtløftige Festschildring, for Prinsebesøget paa Hveen flød Kilderne derimod sparsomt. Nogle Breve, som Kristian IV har skrevet som Stiløvelser, lader ane, at Tyge Brahes Venner og Modstandere har intrigeret for og imod Besøget; hvad der vides om selve dette, kunde være sagt paa faa Linier. Naar Lund da udmaalede Besøgets Forhistorie, og naar han skildrede dette selv i Enkeltheder, som om han havde været med paa Turen, saa er det allermeste unægtelig fri Fantasi. Det hele blev et nydeligt Miniaturebillede, som den læge Læser glædede sig over, men hvori den sagkyndige kun kunde se Kunst, ikke Videnskab.

Nu er det sikkert nok, at i al Historieskrivning møder vi en ejendommelig Forbindelse mellem Kunst og Videnskab. Strenge Theoretikere har krævet, at det kunstnerske skal skydes helt til Side; det lader sig ikke gennemføre, og i et Rektorprogram fra 1911 har jeg, skønt selv langt mere Historiegransker end Historiefremstiller, kæmpet netop for Historieskriverens Frihed. Videnskabelig kan man fastslaa en Række Enkeltheder, men vil man have et Billede af Fortiden — og Trangen dertil ligger dybt i den menneskelige Natur — maa Historikeren tage Fantasien til Hjælp;

for at faa Billedet frem, maa han forbinde de givne Punkter med Linier, eller for at bruge Lunds egne Ord: »Det overleverede, de spredte Enkeltheder er Farverne, hvormed Historieskriveren maler«. Han siger dog ogsaa, at »vi nu ere naaede til at stille det Krav til Historieskrivningen, at den skal give et sandfærdigt Billede af, hvad der er foregaaet«. Det er rigtigt, men saa maa Historikeren ogsaa forstaa at resignere, hvor Kilderne er saa fattige, at de gør det umuligt at give den anskuelige Detailskildring. Denne Resignation har Lund ikke udvist i sin lille Skitse om Hveensbesøget, og den kendte han meget lidt til i hele sin senere Forfattervirksomhed¹.

Af Troels-Lunds Fortale til »Historiske Skitser« ser man, at han er inde paa store Planer, og han antyder det paa en Maade, der er højst karakteristisk. »Man ser ofte Malere,

¹ Som det tilsyneladende Øjenvidne til Hveensudflugten har Lund naturligvis heller ikke undladt at tage Vejret med. »Vejret var prægtigt, Havet stille, Himlen klar«. Man faar at vide, at de havde Solen imod sig under Sejladsen og derfor kun utydeligt kunde skelne Uranienborg, men da de var kommet i Land og steget op ad Klinterne, laa det for dem i al sin Glans, og den lueforyldte Pegasus øverst paa Kuplen »glimrede i Sollyset«. Alt dette var, da Forf. skrev det, fri Fantasi; hvis han maa-ske har tænkt sig, at man dog vel har valgt en Godvejrdsdag til Udflugten, er denne Slutning jo saare usikker, da Besøget maa have været ordnet og anmeldt flere Dage forud. Men saa skete det, at endnu i samme Aar udgaves Tyge Brahes meteorologiske Dagbog efter et Haandskrift i Wien, som Lund ikke kendte. Selv saa jeg ikke Bogen den Gang, men en Medstuderende fortalte mig, at for Besøgsdagen havde Tyge Brahe noteret »Regnvejr«. Det glemte jeg aldrig, saa morsom en Illustration var det jo til, hvor farligt det kan være at udmale, hvad man ikke veed noget om, og i Tidens Løb har jeg omtalt det adskillige Gange. Men nu har jeg efterset Stedet og opdaget, at min unge Ven har taget fejl paa en uforstaaelig og uforvarlig Maade. Under 3. Juli 1592, hvor Tyge Brahe tillige har indført en Notis om Kongebesøget, skriver han: »Sydvest, herligt Vejr og Solskin mesten Part«. Saa har Lykken dog begunstiget Troels-Lund, og jeg ser nu ogsaa, at han her har gjort en lille Tilføjelse, da han mange Aar efter optrykte Skitsen i sine »Historiske Fortællinger«.

der skulle udføre et stort Maleri, forinden gøre Udkast paa Lærredet til enkelte Hoveder eller Figurer, for at vænne sig til Dimensionerne, prøve Farvevirkningen, beregne Indtrykket«. Hvad han her havde i Tanken, saa man, da han i 1879 udsendte første Bind af et stort anlagt Værk: »Danmarks og Norges Historie i Slutningen af det 16. Aarhundrede«. Værket skulde falde i tre Parter; i den første vilde han beskrive Landets og Folkets Tilstand; i den anden Frederik II.s Regering, i den tredie de politiske Forhold under Kristian IV.s Mindreaarighed.

Man tør formode, at Troels-Lund har fattet denne Plan under Indtryk af Allens Storværk: De tre nordiske Rigers Historie 1497—1536, den eneste brede Skildring af et helt Tidsrum, som vor Historieskrivning den Gang besad, og som var blevet afbrudt ved Forfatterens Død lige ved den Tid, da Troels-Lund kom ind paa historiske Studier. Men hvad Allen havde givet som den modne Frugt af et Menneskelivs Syslen, toges her op af en Mand, der kun faa Aar i Forvejen havde staaet dansk Historie ganske fjernt, og den Dristighed, der laa deri, forøgedes ved, at han begyndte sit Værk med den indre Historie. Ogsaa her havde han vel et Forbillede i Allen, der midt i sit Værk havde indskudt et Bind om Datidens Livsforhold, og det var jo ogsaa rigtig set, at dette burde komme, ikke som et Indskud paa et tilfældigt Sted, men gives forrest, som det til Grund liggende. Men derved kom Troels-Lund til først at skulle fremstille det mindst opdyrkede og vanskeligste Felt, paa den anden Side noget, der maatte friste hans Trang til anskuelig, malersk Skildring med Fare for, at denne frembragtes uden tilstrækkelig Underbygning.

Hvad Troels-Lund gav i sit første Bind, var kun en indledende Skizze; i det næste angav han nærmere, hvad

han først vilde skildre, det daglige Liv i Norden i d. 16. Aarhundrede, og med denne Undertitel udkom alle de følgende Bind. Forf., der allerede i 1875 havde opgivet sin lille Arkivstilling, levede siden som fri Videnskabsmand, helligende sig helt til sit Arbejde, og med største Regelmæssighed udsendte han hvert Aar et Bind eller »Bog«, som han kaldte det, trykt paa tykt Papir med store Bogstaver paa smaa Sider, et Udstyr svarende til hans kunstnerske Krav. I 1891 var han naaet til 11. Bind, men saa begyndte der at gaa flere Aar mellem Bindene, og først 1901 fremkom det 14., der kortelig forkyndte sig som »sidste Bind«. Den planlagte Fortsættelse var opgivet.

De første af disse mange Bind skildrede Datidens Boliger, Bønder- og Købstadboliger, Herregaarde og Slotte; derefter gik Forf. over til at fortælle om Klædedragten og Fødemidlerne. Overalt var den livfulde, anskuelige Fremstilling gennemført, og Emnerne behandlede saaledes, at Værket hurtigt vandt en stor Kreds af Læsere. Af den videnskabelige Kritik fik disse Bind derimod en haard Medfart. Man anerkendte Forfatterens Flid og Fremstillingsevne, men man fandt, at hans Kendskab til Kilderne var meget mangelfuldt, og man bebrejdede ham, at han, hvor enten hans Kundskab eller maaske Kilderne selv svigtede, altfor dristigt udfyldte Manglerne ved løse Slutninger. Selv vilde han ikke nøjes med at fortælle, hvorledes det var i d. 16. Aarhundrede, men han vilde vise Udviklingen og derfor paavise, hvad der var nyt i Aarhundredet, og magtede han allerede ikke Kilderne til selve den Tids Forhold, saa var hans Kendskab til, hvad der gik forud, fortvivlende ringe. Paa Forhaand var han klar over, hvad der prægede det 16. Aarhundrede, det vældige Gennembrud ved Renaissance; »under stormende Jubel brød Menneske-

aanden ud af Kirkens Lukke«, »med voldsom Kraft brød Menneskelivets Strøm den gamle Dæmning, boblende, skummende, sydende«, og dette søgte han nu at eftervise paa alle Omraader, men hvor meget der end var i dette Grundsyn, saa blev det rigtignok hos ham ført ud i Yderligheder, som var ganske urimelige. Overhovedet fandt man, at han tillod sig at generalisere paa et Grundlag, der var yderst spinkelt. Ved Klædedragten f. Eks. slog han i et Par Linier fast, at den romerske var folderig, den germanske stramtsiddende, og da Middelalderen havde været behersket af den romerske Dragt og den stramtsiddende viste sig i Renaissancetiden, var det altsaa det urgermanske, som derved brød frem. Men ogsaa det religiøse spillede ind. I Middelalderen dækkede man ved den lange Dragt over det lave, naturlige, legemlige; da det 16. Aarh. for Mandkønnet indførte den korte Dragt, saa sondredes da beklædningsmæssigt de to Køn fra hinanden; »Mand og Kvinde fremstod som to modsatte, ligeberettigede Former for det menneskelige«.

Med 6. Bog, »Hverdag og Fest«, kom Troels-Lund ind paa et nyt Omraade, som derefter fylder Resten af Værket. Hverdagen bliver han dog hurtig færdig med, idet han egentlig kun dvæler ved Datidens tarvelige Belysningsmidler og udmaler, hvilke Følger det har, Mørkerædhed og alskens Overtro. Des mere faar man at vide om Tidens Fornøjelser, og dermed fortsættes i den næste Bog, hvor han følger Aarets genkommende Fester fra Julen og Aaret rundt lige til Mikkels- og Mortens-Dag. I de følgende Bøger skildres saa de Fester og Skikke, der knytter sig til Fødsel og Daab, Trolovelse og Bryllup, sluttende med Begravelsen.

Til disse Emner er Kildestoffet fyldigere, og Forf. har efterhaanden indsamlet et stort Stof ikke blot fra Danmark,

men ogsaa fra Sverige og Norge; væsentlige Supplemen-ter fandt han hos en flittig Samler, N. Jacobsen, hvis haandskrevne Notitser gemmes paa det kongelige Bibliothek, og som han ofte nævner med Taknemlighed. Her kunde da langt flere Enkeltpunkter bestemmes end paa de tidligere Omraader, og derved blev de Linier, Forf. maatte drage, kortere, mere fastliggende. Emnerne krævede heller ikke saa forskelligartede Forudsætninger, og selv Troels-Lunds Ungdomsstudier som Theolog kom ham her til Gode. Alt i alt har disse Afsnit en langt solidere Underbygning, saa vidt jeg da kan bedømme et Omraade, paa hvilket jeg er lidet sagkyndig.

Med større Tryghed glæder man sig her over, hvad Forfatterens flittige Forskning og sjældne Fremstillingsevne har skabt. Enkelthederne hentes fra de forskelligste Kilder; den opblomstrende Litteratur giver gode Bidrag, især Tidens Prædikener og Skuespil; over de lavere Klassers Liv kaster Tingbøger fra Helsingør meget Lys; det bedste kommer dog fra den rige Skat af Breve fra Datidens adelige Mænd og Kvinder, som et lykkeligt Tilfælde har reddet fra Undergang, og hvori Forf. har fordybet sig ret *con amore*. Alle disse spredte Enkeltheder forstaar han at sammenstille saaledes, at de giver et levende Billede af Datidens Festliv, som følges i største Bredde; det er som en Film, der efterhaanden op- rulles. Og Forf. nøjes ikke med hvad der ligefrem hører ind under det behandlede Emne; tværtimod, alt hvad der paa nogen Maade kan knyttes dertil, tager han op. Under Faste- lavn faar vi en Fremstilling af Datidens Komedier; da der danses ved Bryllup, følges Dansens Historie paa langs ned gennem alle Tider, paa tværs gennem alle Europas Lande. Undertiden synes man vel, at Forf. gør for meget ud af disse Udflugter og ligeledes ved Skildringen af selve Norden

i d. 16. Aarhundredede tager vel meget med af ligegyldige Enkeltheder; hans Rigdom paa Ord og endnu mer de mangfoldige Billeder, han bruger, kan virke for overvældende. Men alle Indvendinger blegner overfor hans Fremstillings bedaarende Tryllemagt.

Tiltalende er det tillige, at den grelle Modsætning, som Forf. tidligere tegnede mellem d. 16. Aarhundrede og den forudgaaende Tid, her træder noget tilbage; maaske har han opdaget, at naar han stadig modstillede Middelalderens asketiske Afmagringskur og Renaissancens bugnende Livsfylde, saa beroede det for en stor Del paa, at han kendte Virkeligheden i det 16. Aarh., men for den katholske Tid kun hvad Kirken opstillede som Livsideal, sammenlignede Menneskene, som de var, med hvad de burde være. Nok saa meget spiller dog et andet ind og fører til, at Modstillingen ofte afløses af et ganske modsat Syn. Hvad der her skildres, var jo Sæder og Skikke, der gik tilbage til Katholicismen, ofte endog til den hedenske Oldtid, og det blev netop en Hovedopgave for Forf. at vise denne Sammenhæng. Naturligvis maatte han ogsaa forklare, hvad d. 16. Aarhundrede havde bragt af nyt, men det viste sig, at Lutherdommens Kamp mod Skikke, som paa mange Punkter stred mod den ny Lære, var temmelig forgæves; f. Ex. ophørte man naturligvis at faste, men de gamle Fasteskikke holdtes oppe; Folket var stærkere end Theologerne. Og da Forf. for ret at godtgøre dette, gerne fulgte Sæd og Skik i Eftertiden lige ned til vore Dage, blev hans Værk her nærmest en bred Skildring af gammel nordisk Skik Tiderne igennem. Ogsaa af den Grund maa hans Værks videnskabelige Tyngdepunkt siges at ligge i disse Afsnit.

Da Troels-Lund i 1890 udsendte sit 10. Bind, omhandlende »Forberedelse til Bryllup«, fandt han Anledning til

i en Efterskrift at give en Oversigt over sit Værk med Angivelse af de enkelte Bøgers Indhold. Han tænkte sig, at naar han var færdig med Dagliglivet, kunde Skildringen blive mere kortfattet; det turde være mer end tvivlsomt, om denne Forventning havde slaaet til. Af en vis Betydning er det derimod at erfare, at Forf. endnu den Gang ikke havde planlagt to af de Bøger om Dagliglivet, der kom i de følgende Aar, om end som før berørt med lange Mellemrum. Det ene af disse Indskudsbind hedder »Ægteskab og Sædelighed«. Det begynder med Ting som Morgengaven og andet, der godt kunde have staaet under Ægteskabet, hvis dette Bind ikke forud var blevet større, end Troels-Lund plejede. Dog har det vel ikke været blot Pladshensyn, der førte Forf. til at indskyde det ny Bind; man tør tro, at der nu, da han nærmede sig Afslutningen af »Dagliglivet«, har dæmret hos ham en Følelse af, at dette dog ikke var helt udtømt ved hans Skildringer af Festerne Aaret rundt og ved Epokerne i Familielivet. I hvert Fald fik man nu en Fremstilling af Ægteskabet med Luthers Opfattelse deraf som Udgangspunkt. Denne er jo, for at sige det kort, meget brutal, og hvad Eftertiden ellers havde stræbt at tilsløre, fremstillede Troels-Lund i skarpe Linier; han viste, hvorledes den samme Opfattelse gik igen hos Luthers danske Lærlinge, og knyttede dertil en Fremstilling af den første lutherske Gejstligheds Sædelighed eller rettere dens Usædelighed. Det hele var vel ikke usandt, men dog malet med meget grelle Farver. Endnu fjernere kom han sin egen Plan ved det andet Indskudsbind, »Livsbelysning«, hvori han i stor Modsætning til de dagligdags Ting, han ellers havde skildret, søgte at se Livet under et enkelt, saare ophøjet Synspunkt, som han først fulgte fra de allerældste Tider af, for derefter at studere de enkelte Ele-

menters Sammenspil i det 16. Aarhundrede. Han fandt her ud, at Aarhundredet stod som Afslutning paa alt det gamle, medens man efter det kom ind paa et ganske nyt Syn. Den hele i sig selv højst interessante Udvikling skal jeg ikke udtale nogen Mening om; men Bestemmelsen af det 16. Aarhundredes Plads i Rækkefølgen passer just ikke til den Rolle, Forf. ellers tillagde det.

Skildringen af Dagliglivet er Troels-Lunds store Indsats i vor Historieskrivning, og ved hvad han ellers har skrevet, skal jeg kun dvæle kort.

I 1893 udkom i to Bind »Kristian IV.s Skib paa Skanderborg Sø«, under hvilken underlige Titel gemmer sig en Fremstilling af Brydningerne mellem Enkedronningen, Rigsraadet og de holstenske Raader under Prinsens Mindreaarighed. Troels-Lund siger, at det var det Omraade, hvor han først ret havde følt Glæden ved at granske i utrykte Kilder, og det forstaar man, naar man veed, hvilket uendeligt rigt Brevstof der er bevaret netop fra disse Aaringer. Dette har Troels-Lund da fordybet sig i allerede i Halvfjerdserne og taget op paany tyve Aar efter; som man kan tænke sig, har han udnyttet Stoffet med al psykologisk Finhed, og det har aabenbart ret moret ham at udrede det mangesidede Intrigespil, ikke mindre dog at følge, hvorledes den unge Enkedronning udvikler sig, da hun efter sin meget ældre Ægtefælles Død skal staa paa egne Ben, og hvorledes Kristian IV modnes fra Dreng til Yngling. Emnet er noget spinkelt i Forhold til Bogens Omfang, men Læserens Opmærksomhed holdes stadig fast, og videnskabelig er Fremstillingen godt underbygget.

I 1906, paa et Tidspunkt, da Troels-Lund havde opgivet at føre sit Hovedværk videre, udsendte han et særligt Skrift om Peder Okse. Tidlig havde denne mærkelige

Mand tildraget sig hans Opmærksomhed, ogsaa mange andre havde skrevet om ham; men man var dog kun naaet til »at punktere Yderlinierne i Peder Okses Træk som historisk Personlighed«, og hvad Troels-Lund ønskede, var at »tegne og male det hele Billed«. Forsøget var dristigt; netop paa de Steder, hvor man skulde trænge ind i Peder Okses Sjæleliv, svigter Stoffet, Troels-Lund siger det selv paa nogle Punkter, og det gælder adskilligt flere. Men selv om Portrætets Lighed med Originalen ikke kan garanteres, blev Peder Okses bevægede Levnedsløb under Troels-Lunds Haand til et livfuldt Drama, hvori man rundt om føler, i hvilken Grad han har levet sig ind i det saa længe studerede Aarhundrede og dets Mennesker. Den lidt manierede Stil, som han fandt passede bedst til Fremstillingen af Dagliglivet, er her afløst af et fint og ædelt Sprog.

Hvad Troels-Lund ellers har skrevet — det er alt samlet i hans »Historiske Fortællinger« — lader jeg uomtalt og vender tilbage til hans Hovedværk.

Troels-Lund skrev Kulturhistorie, og han havde selv den Opfattelse, at den skarpe Kritik, han mødte, for en Del beroede paa, at Historikerne ikke respekterede de Emner, han syslede med. Det gjaldt i hvert Fald den tyske Historiker Dietrich Schäfer, der holdt paa, at Staternes Politik er Historikerens egentlige Arbejdsfelt, og ud derfra nærmest betragtede Troels-Lunds brede Kulturskildringer som et Forvildelsens Tegn. Mod ham rettede Troels-Lund det lille vittige Stridsskrift »Om Kulturhistorie« (1896), i meget snarere et Angreb end et Forsvar, og i Virkeligheden trængte Kulturhistorien heller ikke til Forsvar, ikke her hjemme, men heller ikke andensteds; man kan jo blot minde om, hvorledes i denne Tid »Folkemuseer« aabnedes rundt om i Europa, illustrerende netop Fortidens Dagligliv. Heller vil

jeg i denne Sammenhæng betone, hvor snæver en Del af Kulturen det er, som Troels-Lund opdyrkede og fremstillede. Hvorledes man boede, klædte sig, spiste og drak, hvorledes man festede ude og inde, er vel endda som antydnet ikke hele Dagliglivet. Men et Folks indre Historie omfatter i alt Fald uendelig meget mere, hvorledes der arbejdes og virkes, hvorledes derved Samfundsklasserne formes, og hvorledes ovenover Klasserne Staten bygges op. Det laa oprindeligt i Troels-Lunds Plan ogsaa at fremstille dette, og at han ikke naaede dertil, vil ingen bebrejde ham. Men næppe kan man følge ham, naar han i Dagliglivet ser det allervigtigste, fordi det er det fælles, til Grund liggende; tværtimod, selve Ordet Kultur peger paa, at Tyngdepunktet for Kulturhistorien ligger i, hvad der bygges op paa det brede Grundlag. For Menneskene betyder Ugens Hverdage mer end Hviledagen, og naar Troels-Lund efter mine Tanker har Ret i at betegne Kulturhistorien som Lysstrøben i Menneskehedens Historie, saa gælder det kun, naar Kulturen tages i sin fulde Bredde.

Efter at »Dagligt Liv i Norden« i 1901 var bragt til Ende, varede det ikke længe, før Værket forelaa i Folkeudgave; senere er det fremkommet i to rigt illustrerede Oplag, og ialt er det trykt i henved 30,000 Exemplarer. Det er da sikkert, at det er trængt ud i videre Kredse end noget andet dansk videnskabeligt Værk, og vel egnet var det ogsaa til at vinde den bredeste Folkeyndest. Det var jo vort eget Dagligliv, der her saas i historisk Belysning. Enhver havde slaaet Katten af Tønden; nu fik han at vide, at dette var et enkelt Led af Fastelavnsskikke, der gik tilbage til Middelalderen, ja til Hedenold. De Klæder, man bar, ens Stues Møbler, man hørte, hvorledes de historisk var blevet til. Man indsugede den mest forskelligartede Viden, og hvor

let kom man ikke til det gennem disse livfulde, ofte helt dramatiske Skildringer, som dertil var fortalte med meget Lune, med et lille Smil over det i vore Nutidsøjne saa fremmedagtige og underlige. Man bevægede sig i det ganske dagligdags, og alligevel, hvert Øjeblik aabnedes der et Udblik til det højeste, fra det uendelig smaa til det uendelig store. Og hele Fremstillingen gennemtrængtes af et lyst Syn paa Menneskelivet og Menneskehedens fremadskridende Udvikling, et Syn, der fra Forfatteren forplantede sig til Læseren, og dertil knyttede sig atter Følelsen af, at det var en selv, man hørte om, ens egne Forfædre, Fædrelandet, som man forstod bedre og følte des varmere for. Intet Under da, at Troels-Lund i det danske Folk kom til at staa som den store, ja uden al Sammenligning største Historieskriver.

Naar man, som jeg her, ene ser paa ham som historisk Videnskabsmand, vil man jo ikke kunne tiltræde denne Folkedom uden store Forbehold. Man kunde endda fristes til at sige, at netop det, der har gjort ham til den saa meget læste Forfatter, har skadet ham som Videnskabsmand. Dog dette vilde kun være halvt sandt. Hans levende Forestillingsevne, hans psykologiske Skarpblik har ogsaa tjent ham som Forsker; han har fundet meget i Kilderne, som var der, men som andre først saa, da han drog det frem. Og saa arbejdede han i Hovedparten af sit Liv paa et Omraade, som tidligere ikke havde tiltrukket sig tilstrækkelig Opmærksomhed, virkende des stærkere, fordi han var i Pagt med en Bevægelse, der rejste sig trindt om. Han fordybede sig i det med saa stor Intensitet, gennemforskede det saa systematisk og fremstillede det saa indgaende, at hans Værk staar uden Sidestykke i hele Verden. Lad være, at de Resultater, han naaede til, paa nogle Punkter allerede er underkendte, paa mange andre maaske vil blive det; det har

han selv forberedt os paa og peget paa, at i hvert Fald bliver det tilbage, at han har stillet Spørgsmaalene. Det er sandt, og hans Værk bæres helt igennem af Nyopdagerens Glæde. Men det vidner ogsaa om hans dybe Kærlighed til Folk og Fædreland, præges af at være skrevet af en Mand, der var et fint Udtryk for noget af det bedste i den danske Folkeand.

Saa vil vi da mindes Troels-Lund som den glimrende Historiefremstiller, som en Forsker, der altid stræbte at trænge ned til det dybestliggende, som Banebryder paa et væsentligt Omraade af vort Folks Historie.

II.

Af Harald Høffding.

Naar jeg ikke har undslaaet mig for at følge Opfordringen til at udtale nogle Mindeord om vor afdøde Kollega Troels-Lund, uagtet jeg ikke hørte til hans Fagfæller, var det, fordi jeg mente at kunne give et Bidrag til Forstaaelse af hans Udvikling som historisk Forfatter. Vi var personlige Venner fra Ungdommen af, men stod ingenlunde ukritisk overfor hinanden, hvad gode Venner jo heller ikke behøver at gøre. Det er dog her mere Forstaaelsen end Kritikken, der skal komme til Orde, som naturligt er, naar en betydelig Virksomhed foreligger afsluttet.

I vore unge Dage, som nu ligger over 50 Aar tilbage, mødtes vi i Studiet af Platon. Jeg tænker med Glæde tilbage til den Tid og den Vexelvirkning, den bragte. For Lunds Vedkommende var det mere Kunstneren end Tænkeren i Platon, der optog ham. Han var begejstret over

Platon's vidunderlige Evne til at lade en Tanke udforme sig i Billede og beaandes af Stemning. Der var her noget, som stemmede med Lunds Begavelse og imødekom en Trang hos ham. Tænkning og Forskning har fyldt hele hans Liv fra Ungdommen af, men fik dog især deres Værdi for ham som Grundlag for Udfoldelse af Stemning og Fantasi. Der var her et indre Brydningsforhold i hans Natur, som fulgte ham Livet igennem.

De Studier, han her havde været inde paa, afsluttede han med en interessant Doktordisputats om Sokrates, i hvilken han indgaaende drøftede de forskellige Sider hos den mærkelige Græker og de forskellige Muligheder for at naa til en Forstaaelse af ham.

Rent filosofiske Studier har han efter den Tid ikke drevet. Derimod overraskede han sine Venner ved at optræde som historisk Forfatter. Det var fra først af ikke et udtrykkeligt Valg, der førte ham over paa dette nye Arbejdsomraade. En ydre Anledning, den Stilling i Rigsarkivet, han en Tid havde, og det Materiale, han her fik Adgang til, lod ham se, at her var en Opgave for ham. Det var den frodige Tid i Danmarks Historie, der kom i Slutningen af det 16-Aarhundrede, som tiltrak ham. Hans Fædrelands-kærlighed lod ham finde Trøst og Haab i Fordybelsen i denne Tid, og hans kunstneriske Trang lod ham se, at her var et hidtil tildels ubenyttet Stof at forme.

Den Opfattelse af Historien, der laa bagved hans Virksomhed, og som han ogsaa fik Lejlighed til at gøre gældende overfor en tysk Historiker, gik ud paa, at det ikke blot var Historiens Opgave at skildre de store politiske Begivenheder, men at den ogsaa skulde vise, hvorledes Menneskelivet i Smaat som i Stort er underkastet historisk Udvikling. Historiens Puls banker ikke blot i Statsmændenes Færd,

men er at mærke i det daglige og borgerlige Livs Former til de forskellige Tider. Vor afdøde Kollega Fridericia, der i en Række af indgaaende og skarpe Kritiker fulgte Lunds store Værk »Dagligt Liv i Norden i det 16. Aarhundrede« fra Bind til Bind, har udtalt, at man her har en Mester for sig, der med stor Kunst bearbejdede ny Jord og optog Emner, som hans Forgængere var gaaet let hen over eller havde ladet ligge. Han anerkender Lunds Evne til at leve sig ind i en svunden Tid, dens Liv og dens Tænkemaade og til at faa Øje paa alt, hvad der kan tjene til at belyse den.

Der har været Strid, om Historie, særlig Historieskrivning, er Kunst eller Videnskab. Man har sagt, at for Kunsten er det dog ikke afgørende, om et Billede ligner eller ikke, men at Historien jo dog skulde vise os Fortiden, saaledes som den virkelig har været. Forsaavidt vilde Kunst og Historie nærmest staa som uforenelige Modsætninger, Men der er og bliver dog et Punkt, hvor Kunst og Historie mødes. Begge har den Opgave at fremstille et Individuelt, en konkret Helhed. For Kunstneren eksisterer der intet Abstrakt eller Alment, kun et Individuelt, som maaske er typisk. Og Historikeren maa erkende, at al Virkelighed — enhver Tidsalder, enhver Begivenhed, enhver Personlighed — optræder med en bestemt individuel Karakter, som det er hans Opgave at gribe og fastholde, saa vanskeligt det end kan være at give en udtømmende Fremstilling deraf. Historikeren staar her overfor en lignende Kamp med Stoffet, som Kunstneren paa sin Vis.

Den Kritik, Troels-Lund har været Genstand for, angaar nu ikke blot den videnskabelige, men ogsaa den kunstneriske Side af hans Værk. I Benyttelsen af Kilderne i det Enkelte bebrejdes der ham Mangel paa Forsigtighed; navnlig har han tillagt enkelte Træk Betydning ud over deres

Tid eller ud over deres Plads i denne Tid. Og som Kunstner bebrejdes det ham, at han ofte har taget langt mere med, end der behøves til at belyse hans Emner. Som hist Kunstnertrangen brødes med Kildekritikens Krav, saaledes brødes her Samlerinteressen, der nødig vilde ofre nogen Enkelthed, som maaske var opsporet med Møje, med kunstnerisk Fremstillings Krav. — Intet Under, at han blev Genstand for modsigende Domme.

Jeg tror, at flere af hans personlige Venner, blev overraskede ved, at han blev Medlem af Videnskabernes Selskab. Der var jo andre Forfattere af stor kulturhistorisk og aandshistorisk Betydning, Mænd, der paa Grundlag af indgaaende Studier, med stor Kunst forstod at fremstille og karaktisere Personligheder og Strømninger, og som ikke fandt Plads her. Det tjener i mine Øjne til hans Fagfællers Ære, at den Indsats, Lund har givet paa Kulturhistoriens Omraade, trods alle kritiske Betænkeligheder har vundet den Anerkendelse, som ligger i at blive Medlem af dette Selskab. —

Foruden den ejendommelige Brydning af Forskertrang, Kunstnertrang og Samlertrang er der endnu et Træk, der maa fremhæves som ejendommeligt for vor afdøde Kollega. Det er, hvad han selv har kaldt sin Lystrang. Han var en harmonisk Natur. Hvad Livet bragte ham af Modstand eller Sorg, lukkede han ikke ude, men lod det fortone sig og formildes gennem fortsat Haaben og Stræben. Han maatte se lyst paa Tingene. Maaske saa han for lyst paa den Periode af dansk Historie, han havde valgt til sit Emne. Den maa have baaret Spirer i sig til den ulykkelige Tid, der et halvt Aarhundrede efter brød ind over vort Land og bragte det Undergangen nær. Han saa lyst paa Livet idet hele. I det mærkelige Skrift »Livsbelysning« afbrød han

Rækken af sine kulturhistoriske Fremstillinger med et religionshistorisk Arbejde, i hvilket han vilde vise, at Lys og Mørke til alle Tider brydes i Menneskenes Sind, men at Lyset atter og atter er sejrende. I den friske og poetiske Bog, han begyndte at udgive, da han var 80 Aar gammel, vilde han vise, at Lystroen ogsaa var sejrende i dansk Aandsliv i det 19. Aarhundrede. Digteren faar her afgjort Overhaand over Forskeren. — Selv var han en religiøs Natur. Fra sin Ungdom af følte han sig i skarp Modsætning til de kirkelig udformede Forestillinger, men han lagde sit Sind til Hvile i en stille Tro paa det aandelige Livs Bestaaen. Og i denne Tro gik han med Frejdighed Døden imøde.

Han levede under usædvanlig lykkelige Forhold, ligesom han selv var en lykkelig Natur, der spredte Lys og Harmoni i sin nærmeste Kreds. Og i betydeligt og trofast Arbejde har han nedlagt, hvad hans lykkelige Forhold gjorde ham det muligt at vie sine Kræfter til.
